

municipiului montanez. În sfârșit a treia inscripție (nr. 5) dă informații din care ar rezulta că la Montana a fost în garnizoană și o VEXIL-LATIO LEG. I ITALICAE. Această a treia inscripție este și un monument foarte curios, care pune probleme deosebite. De fapt este numai un fragment (partea superioară) a unui mic pilastru (?). Împărțită în trei părți, în partea superioară se află inscripția, în cea mijlocie un personaj așezat într-un jilț și scriind, sprijinind pergamentul (?) pe un altar (?), iar în cea inferioară capul lui Mercur cu atributele — petazos și caduceu; probabil că monumentul continua în jos, și Mercur era reprezentat întreg. Inscripția este o dedicație făcută Dianei, și textul ei nu permite nicio legătură cu relieful din mijloc sau Mercur. De asemenea nimic din decorația sculptată nu se leagă de Diana.

Autorul încearcă unele interpretări. Socoțește că monumentul face parte din complexul de pe lângă templul Dianei, vede în statuia lui Mercur reprezentarea protectorului personal al donatorului, iar în relieful din mijloc, portretul acestuia — în care actul scrierii are un sens religios. Interpretarea este ingenioasă și pare plauzibilă, dar nu este sprijinită de argumente peremptorii. Se pune chiar întrebarea dacă nu e vorba de un monument inițial legat de cultul lui Mercur și doar apoi — și numai un fragment din el — reutilizat pentru dedicația Dianei. Se știe că în vremea căreia el îi aparține (238—244) astfel de reutilizări erau destul de frecvente. E posibil ca relieful din mijloc să fie insigna unui colegiu protegit de Mercur. Evident această ipoteză nu poate fi considerată decât ca o sugestie.

Tot. de LEG. I ITALICA este vorba și în altă inscripție (nr. 3).

În general, articolul deși scurt, este bogat în informații noi și prezintă un interes deosebit prin problemele pe care le ridică. Interesante între altele, și datele în legătură cu onomastica, mai ales pentru legăturile ce se pot face cu ținuturile dobrogene.

R. Florescu

E. M. ȘTAERMAN, Кризис рабовладельческого строя в западных провинциях римской империи (Criza orînduirii sclavagiste în provinciile apusene ale imperiului roman), Moscova, 1957, 512 p.

În esență, lucrarea de față se ocupă cu viața economică, politică și culturală a provinciilor din secolul al treilea, îmbrățișînd și provinciile dunărene. În partea întâia sînt cercetate premisele, în partea a doua și a treia ajunul și începuturile, iar în partea a patra înăsprirea crizei și rezultatele ei. Autoarea cunoaște bine cercetările precedente și dă o deosebită atenție inscripțiilor și textelor, încît tabloul înfățișat este bogat și variat, cuprinzînd toate trăsăturile de bază ale vieții din regiunile studiate. În concluzie ni se spune că această criză n-a fost începutul orînduirii feudale, ci numai un simptom al ei, adică „în perioada crizei din secolul al treilea s-au conturat în fond, liniile pe care s-a dus mai departe lupta împotriva orînduirii învechite” (p. 509).

Autoarea procedează dinlăuntru în afară, pornind de la analiza amănunțită a formelor de proprietate și extinzîndu-se apoi asupra formelor exterioare, ca luptele politice și manifestările culturale. Criza este pusă pe seama factorilor interni, în deosebi pe rentabilitatea scăzută a muncii sclavilor, fără să se dea prea multă însemnătate faptului că aparatul de stat era foarte încărcat și că se cheltuiau sume extrem de mari pentru întreținerea armatelor și birocrăției imperiale. De asemenea nu se văd lămurit pricinile decăderii orașelor și stagnării comerțului. Că sistemul economic răspundea cu greu cerințelor vremii și că se producea puțin și în condiții grele, este o concluzie justă și firească, dar ar fi fost de dorit să se arate mai pe larg cum s-a produs presiunea din afară și mai ales care a fost rolul aparatului de stat în desfășurarea crizei.

Analiza cea mai amănunțită ni se pare cea de la începutul lucrării, în legătură cu formele de proprietate și cu pricinile crizei. Informațiile despre forțele de producție,

despre sclavi și unelte, despre legile cu privire la sclavi sau despre dezvoltarea proprietății mari sînt bogate și se citesc cu mult interes. Autoarea înfățișează stările de lucruri din diferitele provincii, pornind de la apus spre răsărit: Spania, Gallia, Britannia, Africa și provinciile dunărene. Într-un capitol ni se arată aspectele ideologice, iar în partea a doua, a cărții deosebitele etape ale desfășurării vieții publice și private începînd de la împăratul Commodus și pînă la apariția lui Dioclețian. Izvoarele antice sînt folosite. În mod critic, iar cercetările moderne sînt urmărite în mod complet și puse în valoare cu toată grija. Hărnicia și informația autoarei sînt impresionante: cartea aceasta este în momentul de față cea mai bună și mai amănunțită sinteză asupra istoriei romane din veacul al treilea al erei noastre.

H. Mihăescu

VLADIMIR GEORGIEV, Тракийският език
(Subtitlu: *La langue thrace*, fără rezumat)
Sofia, 1957, 102 p. (Bălgarska Akademii na naukite, Otdeleniia za ezikoznanie, etnografiia i literatura).

Cunoscutul filolog-lingvist și comparatist bulgar, academician și profesor la universitatea din Sofia, Vladimir Gheorghiev prezintă o nouă monografie a limbii trace, curînd după cea a lui D. Detschew¹ și imediat după impozanta colecție de „Resturi ale limbii trace” de același savant². Cartea lui V. G. (care ar părea că pînă acum s-a îndeletnicit destul de puțin cu limba tracă) este o nouă probă îmbucurătoare despre interesul crescînd ce se manifestă în Bulgaria pentru limba și în general pentru antichitățile traci-

lor, al căror teritoriu corespunzînd în cea mai mare parte cu Bulgaria actuală e firesc ca istoria și cultura materială a acestui mare și important popor antic al Europei sud-estice să preocupe din ce în ce mai intens pe filologi-lingviști, istorici și arheologi din țara vecină, care pe drept cuvînt revendică între strămoșii lor pe tracii dispăruți de pe scena istoriei, nu mult înainte de perioada cînd proto-bulgarii ocupau actuala țară (sec. VII e. n.) și se închegau ca popor. Autorul remarcă de la început (p. 3) că „istoria tracilor, predecesorii slavilor în partea orientală a Peninsulei Balcanice, constituie o problemă importantă pentru noi bulgarii; în etnogeneza poporului nostru tracii sînt unul din elementele alcătuitoare principale, iar limba lor a avut o importantă influență asupra evoluției limbii noastre”. Ceea ce este destul de probabil și verosimil, cu toate că deocamdată nu poate fi integral verificat. Dar spre a fi cu adevărat utilă în cercetarea istoriografică-lingvistică a etnogenezei bulgarilor și a celorlalte popoare din vechiul spațiu etnic-lingvistic traco-getic (romîni, albanezi, sîrbi etc.), este necesar, natural, ca limba tracă să fie cunoscută cît mai corect, real și just posibil, în toate compartimentele în care este accesibilă mijloacelor actuale de documentare și investigație, pe toată durata existenței sale.

Noua monografie face impresia unei lucrări remarcabile, în primul rînd prin felul original și îndrăzneț cum caută să identifice elemente ori forme de limbă tracă în unele texte ori fragmente epigrafice grecești din teritoriile trace, sau în textele literare eline, pentru care se caută noi interpretări comparative, încercîndu-se totodată și noi tilcuiuri a unor elemente și fenomene de limbă tracă. Este o muncă de proporții impozante, de vastă erudiție și mult talent combinatoriu în domeniul vast și complicat al comparatisticii, în care de multă vreme s-a cheltuit multă acribie, osteneală și cerneală; dar rezultatele nu pot fi considerate peste tot la înălțimea eforturilor depuse, căci — cum arată o sumară examinare critică — vederile personale și cu totul originale formulate de autor

¹ D. Detschew, *Charakteristik der thrakischen Sprache* (în limba bulg. și germ.), Sofia, 1952, 134 p.; cf. prezentarea critică în SCIV, VII, 1956, p. 447—451.

² Idem, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1957, 582 p.; recenzie în *Dacia*, N. S., II, 1958.